

Pateikiamas bibliografinių sąrašų „Lietuvos parlamentinė sistema / parlamentarizmas“, spausdintų „Parlamento studijos“ 4 (2005), 6 (2006), 10, 11 (2011), 12, 13 (2012), 14, 15 (2013), 16, 17 (2014), 18, 19 (2015), 20, 21 (2016), 22, 23 (2017), 24, 25 (2018), 26, 27 (2019), 28, 29 (2020) numeriuose, tęsinys. Šiame sąrašė pristatomos išleistos knygos ir publikuoti straipsniai iš mokslinių darbų, periodinių leidinių, Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje gautų 2020 m. spalį – 2021 m. vasarį.

KNYGOS

Kiaupienė, Jūratė. 1569 m. Liublino unija ir Lietuva / Jūratė Kiaupienė. – Vilnius : Lietuvos istorijos institutas, 2020. – 95, [1] p. : iliustr., faks., portr., žml.

Knygoje pateikiama istorijos šaltiniais ir šiuolaikinių istorikų tyrimais pagrįsta Lietuvos ir Lenkijos unijų istorijos trumpa svarbiausių įvykių apžvalga, aptariamoms 1569 m. Liublino unijos sudarymo aplinkybėms, unijos dokumento vertimas į lietuvių kalbą. Aiškinamasi, kodėl XVI a. sudėtinę valstybę sukūrusių tautų paveldėtojų istorinėje atmintyje susiklostė skirtingi Liublino unijos vaizdiniai, Lietuvos istorija besidomintiems skaitytojams suteikiama galimybė susikurti savą unijos sampratą ir interpretaciją.

Lietuvos valstybės konstitucijos (su okupacijos periodu) 1918–1992 m. / [sudarytojas Kęstutis Tamulevičius]. – Vilnius : „Diemedžio“ leidykla, 2020. – 191, [1] p. : faks.

Lietuvos valstybė pasauliui žinoma kaip antrosios rašytinės konstitucijos kūrėja. Nuo 1918 iki 1992 metų Lietuvoje veikė keturios nuolatinės, dvi laikinosios, dvi okupacijos periodo bei 1918 metų Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Knygoje „Lietuvos valstybės konstitucijos (su okupacijos periodu) 1918–1992 m.“ chronologine tvarka pateikiamos visos Lietuvos valstybėje veikusios konstitucijos.

Oficialioji konstitucinė doktrina: svarbiausios nuostatos, 1993–2020 / Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ; [atsakingieji redaktoriai: Airė Keturakienė, Vaidas Lubauskas, Vytautas Sinkevičius, Dainius Žalimas]. – 2-oji papild. laida. – Vilnius : Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, 2020. – 1007, [1] p.

Šiame papildytame leidinyje pateikiamos reikšmingiausios Konstitucinio Teismo aktuose suformuotos oficialiosios konstitucinės doktrinos nuostatos įvairiais nevienareikšmiškai visuomenės ir teisininkų bendruomenės vertinamais klausimais, svarbiais tiek visai valstybei, tiek kiekvienam piliečiui, išaiškinta Lietuvos valstybės pamatinių konstitucinių aktų prigimtis ir reikšmė Konstitucijai.

Sakalaukaitė, Ramunė. Pirmoji Vyriausybė – vizijos ir galimybės : politinė publicistika / Ramunė Sakalaukaitė. – Vilnius : Porta artis, 2020. – 363, [1] p. : iliustr., faks., portr.

Knygoje pasakojama apie Kazimieros Prunskienės vadovaujamos pirmosios Vyriausybės veiklą, atskleidžiamos sudėtingos vidaus ir tarptautinės politikos aplinkybės, perėjimo į naują socialinį bei ekonominį būvį sunkumai, sovietinės kariuomenės siautėjimas, Kremliaus paskelbtos ekonominės blokados padariniai. Pasiaukojamo ministrų darbo užkulisiai rodo, kaip buvo grindžiamas pradinis kelio į tikrąją Lietuvos nepriklausomybę, Europos Sąjungą ir NATO etapas. Politinės publicistikos knygoje atskleidžiami sudėtingi Vyriausybės ir Aukščiausiosios Tarybos santykiai, pirmojo ministrų kabineto atsistatydinimo aplinkybės. Remiamasi Vyriausybės priimtais dokumentais, jų analize ir ministrų liudijimais.

Svarauskas, Artūras. Steigiamasis Seimas ir Lietuvos Respublikos kūrimas 1920–1922 metais / Artūras Svarauskas – Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020. – 152 p.

Modernios Lietuvos parlamentarizmo šimtmečiui skirtame leidinyje rašoma apie 1920–1922 metais dirbusio Steigiamojo Seimo reikšmę ir įtaką kuriant valstybės pagrindus. Atskleidžiamas vingiuotas pasirengimo pirmiesiems demokratiniams ir visuotiniams rinkimams kelias, aptariami rinkimų rezultatai. Detaliai perteikiama iškilmingo pirmo posėdžio eiga, rašoma, kaip ir kuriuos darbus pavyko, o kurių nepavyko atlikti Seimui kadencijos metais. Mėginama piešti tipinio tų laikų parlamentaro paveikslą, aptarti moterų veiklą ir tautinių mažumų atstovų siekius. Pasakojimas apie Steigiamojo Seimo vietą modernios Lietuvos valstybės istorijoje skiriamas plačiam skaitytojų ratui.

Tamošaitis, Mindaugas. Atsisakęs būti Lietuvos diktatoriumi : politikas Mykolas Sleževičius / Mindaugas Tamošaitis. – Vilnius : Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2020. – 471, [1] p. : iliustr., faks., portr.

Istorikas M. Tamošaitis knygoje primena Lietuvai itin svarbią asmenybę ir akcentuoja iškilaus politikos indėlį į mūsų šalies demokratiją. Mykolas Sleževičius – garsus dvidešimtojo amžiaus pradžios politikas, suvaidinęs svarbų vaidmenį Lietuvos demokratijos istorijoje. Teisininkas, redaktorius, aktyvus visuomenininkas buvo vienas iš pradininkų, kurie Rusijoje išdrįso kelti mintį apie Lietuvos atsiskyrimą. Už tai jis pašalintas iš socialistų liaudininkų partijos. M. Sleževičius buvo Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje pirmininkas. Grįžęs į Lietuvą vadovavo Laikinosios vyriausybės ministrų kabinetui. 1918 metų pabaigoje sovietams artėjant prie mūsų šalies, M. Sleževičiui buvo siūloma įvesti diktatoriaus valdžią, tačiau politikas, visą gyvenimą pasisakęs už demokratines vertybes, tokios minties atsisakė. Visgi jis sutiko vadovauti koalicinei Lietuvos vyriausybei. Toks politikos sprendimas reiškė, kad bus užtikrinti Nepriklausomybės akte numatyti demokratiniai nuostatai. Vykstant kovai dėl šalies nepriklausomybės jis ragino savanorius stoti į Lietuvos kariuomenę. Mykolas Sleževičius prie Lietuvos vyriausybės vairo stėjo ne kartą – visada itin sudėtingomis politinėmis sąlygomis. Visą gyvenimą politikas skatino laisvės siekį, būdamas valdžioje puoselėjo demokratines vertybes, kritikavo autoritarinį režimą, vėliau buvo dėl to persekiojamas.

Knygoje istorikas nagrinėja politikos darbą įvairiais tarpsniais. Biografija apima politinio kelio pradžią, veiklą Pirmojo pasaulinio karo metais, Lietuvos ministro pirmininko pareigas, darbą Steigiamajame Seime, vėlesnę kovą prieš autoritarinį valdymą. M. Sleževičius dirbo kartu su prezidentu Kaziu Griniumi, daug metų buvo valstiečių liaudininkų lyderiu ir svarbiu Lietuvos politiku.

STRAIPSNIAI

Akmenytė-Ruzgienė, Vilma. Lietuvos Steigiamojo Seimo seniūnų sueiga: vyresniųjų konvento veiklos gairės / Vilma Akmenytė-Ruzgienė. – (Istorija) // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 98–142.

Lietuvos Steigiamajame Seime be kitų struktūrinių vienetų veikė Seniūnų sueiga, suburta Steigiamojo Seimo Prezidiumo iniciatyva opiausiems Seimo darbo organizavimo klausimams spręsti: Seimo posėdžių organizavimo, Seimo statuto, Seimo narių darbo sąlygų, teikti siūlymus Seimui dėl Seimo komisijų veiklos ir kt. Seniūnų sueigą sudarė visų frakcijų atstovai, ryškūs, skirtingos visuomeninės ir politinės patirties, skirtingo išsilavinimo, skirtingų profesijų. Straipsnyje nagrinėjamas Steigiamojo Seimo darbo organizavimas, Seniūnų sueigos sudarymo aplinkybės, Seniūnų sueigos sudėtis, narių kaita, Seniūnų sueigoje svarstyti klausimai (Steigiamojo Seimo statutas, Seimo komisijų darbas, nelietuvių kalbos vartojimas Seimo posėdžių metu, Seimo bibliotekos steigimas, darbo vietų Seimo nariams įrengimas ir Seimo narių atlyginimas, kt.). Pateikiamos septynių Steigiamojo Seimo Prezidiumo narių bei Steigiamojo Seimo narių, dirbusių Seniūnų sueigoje, pavardės.

Diemantaitė, Vita. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos veikla vadovaujant Leonui Sapiegai (1585–1623 m.) / Vita Diemantaitė // Lietuvos istorijos studijos. – 2020, vol. 45, p. 47–60.

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė po 1566 m. reformų ir Liublino unijos 1569 m. pradėjo naują gyvavimo etapą. Šiame etape ypatingą vaidmenį atliko viena svarbiausių institucijų – LDK kanceliarija. Ją valdė kancleris ir pakancleris, o pagrindiniai ir svarbiausi darbuotojai buvo LDK raštininkai. Joje karjerą galėjo padaryti ir iš vidutinės bajorijos kilę asmenys. Vienas tokių buvo Leonas Sapiega, kuris yra sulaukęs įvairiausių biografijų, tačiau be kanceliarijos veiklos aspekto jos panašesnės į chronologinių faktų pateikimą nei išsamią aukšto valstybės pareigūno biografiją. Todėl šio straipsnio tikslas – atsakyti į klausimą, kaip L. Sapiegos asmuo paveikė LDK kanceliarijos raidą. Institucijas reprezentuoja vadovai ir kiekvienas jų palieka pėdsaką institucijoje, ne išimtis ir L. Sapiega, kuriam vadovaujant kanceliarija perėjo keletą skirtingų raidos etapų.

Jastramskis, Mažvydas. Kas už ką balsavo 2019 metų Lietuvos prezidento rinkimuose? / Mažvydas Jastramskis. – Diagr., iliustr., lent. – Santr. angl. – Bibliogr.: 35 pavad. ir išnašose // Politologija. – 2020, T. 97 [Nr. 1], p. 8–41.

Straipsnyje analizuojama rinkėjų elgsena 2019 m. prezidento rinkimuose. Nors jie Lietuvoje turėtų būti traktuojami kaip pirmaeiliai (piliečiai tiesiogiai renka vykdomosios valdžios grandį, turinčią reikšmingų galių), pastaraisiais dešimtmečiais akademinėje literatūroje ši tema buvo gana apleista. Naudojantis pirmosios (po ilgo laiko) apklausos, atliktos po prezidento rinkimų akademiniams tikslams, duomenimis, siekiama išsiaiškinti, kokie rinkėjai ir motyvai slėpėsi po 2019 m. pirmojo ir antrojo prezidento rinkimų turų rezultatais. Matyti, kad Seimo rinkimuose aktualios takoskyros (tautinė ir sovietmečio) daro įtaką rinkėjų pasirinkimui ir čia. Taip pat aptinkama vertybinių takoskyrų pagal socialinę liberalumą užuomazgų. Yra retrospektyviojo balsavimo ženklų (ekonomika patenkinti rinkėjai dažniau linkę balsuoti už valdančiųjų kandidatą), bet efektas nėra stiprus.

Jurėnienė, Virginija. Steigiamojo Seimo išrinkimas: lygių politinių teisių įsiteisėjimas valstybėje / Virginija Jurėnienė. – (Istorija) // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 82–97.

Straipsnyje analizuojamas galutinis moterų politinių teisių įteisinimas paskelbus Steigiamojo Seimo rinkimus, vykusius 1920 m. balandžio 14–15 d. Steigiamojo Seimo rinkimuose dalyvavo apie 30 partijų ir organizacijų. Moterys kandidatės į Steigiamąjį Seimą buvo išsilavinusios, daugiausia netekėjusios, einančios pareigas ir matomos visuomenėje. Dauguma kandidačių buvo aktyvios moterų judėjimo lyderės, žinomos visuomenininkės, daugelis buvo iki 30 metų. Iš 150 parlamentarų 8 (5,3 proc.) buvo moterys. Pagal Lietuvos krikščionių demokratų bloko sąrašą buvo išrinktos M. Draugelytė-Galdikienė, E. Spudaitė-Gvildienė, M. Lukošūtė (Lukošytė), V. Mackevičaitė, O. Muraškaitė-Rašiukaitienė, S. Stakauskaitė, pagal Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų ir Lietuvos valstiečių sąjungos sąrašą – G. Petkevičaitė-Bitė ir F. Bortkevičienė. 1920 m. gegužės 15 d. Steigiamasis Seimas pradėjo darbą. Iki nuolatinio prezidentumo sudarymo jam vadovavo G. Petkevičaitė-Bitė, sekretoriavo O. Muraškaitė-Račiukaitienė. Tai buvo ne tik moterų judėjimo laimėjimas, bet ir viso moterų indėlio į visuomenės ir valstybės gyvenimą įvertinimas. G. Petkevičaitė sveikinimo kalbos pradžioje akcentavo politinių teisių moterims suteikimą kaip atlygį už ilgą ir sąmoningą veiklą atkuriant valstybę. Parlamentarės dalyvavo Švietimo bei Knygyno, Sveikatos, Darbo ir Socialinės apsaugos bei Bibliotekos komisijų darbe.

Jurevičiūtė, Aušra. Lietuvos kariuomenė Steigiamojo Seimo rinkimų išvakarėse ir rinkimų įstatymo pakeitimas / Aušra Jurevičiūtė. – (Istorija) // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 46–81.

Straipsnyje analizuojama, kaip kūrėsi Lietuvos kariuomenė kovų su bolševikais ir bermontininkais metu. Daugiausia dėmesio skiriama 1920 m. vasario 22–24 d. Priešvalstybiniam sukilimui, nes jis buvo ypač svarbus dėl balsavimo teisės suteikimo kariams ir besikuriančios kariuomenės įvaizdžiui bei karių motyvacijai. Sukilimo rengėjais buvo įvardijami lenkai, bolševikai ir vokiečiai. Jiems visiems buvo naudinga nestabili padėtis Lietuvoje, kad nebūtų išrinktas Steigiamasis Seimas ir kitos valstybės nepripažintų Lietuvos kaip demokratiškais pagrindais sukurtos valstybės. Analizuojant karinę ir oficialiąją spaudą, atskleidžiamas kariuomenės požiūris į rinkimus ir karių dalyvavimą juose, ypač po maišto. Supažindinama su 15 karių, išrinktų į Steigiamąjį Seimą, trumpomis biografijomis, darbais šiame Seime, įvardijama, kiek buvo karininkų, kareivių, savanorių, Vyties Kryžiaus ordino kavaliierių.

Patkauskaitė-Tiuchtienė, Inga. Politinių skandalų poveikis pasitikėjimui valstybės institucijomis: Lietuvos atvejo analizė / Inga Patkauskaitė-Tiuchtienė. – (Diagr., graf., lent., schem. – Santr. angl. – Bibliogr. 58 pavad. ir išnašose // Politologija. – 2020, T. 98, [Nr.] 2, p. 8–45

Straipsnyje keliamas klausimas, ar politiniai skandalai Lietuvoje daro poveikį pasitikėjimo valstybės institucijomis pokyčiams ir, jei taip, kokį. Analizei pasirinktos šios institucijos: LR Vyriausybė, LR Seimas, LR Prezidento institucija, Specialiųjų tyrimų tarnyba ir Valstybės saugumo departamentas. Analizė apima 2004–2016 m. (imtinai). Politinių skandalų ir pasitikėjimo valstybės institucijomis sąsajos analizuojamos remiantis instituciniu požiūriu į pasitikėjimo valdžia pokyčius, nefunkcionaliu požiūriu į politinius skandalus, taip pat kitų empirinių tyrimų, kuriuose analizuojamas politinių skandalų reiškinys, rezultatais. Kaip pagrindinis tyrimo metodas pasirinkta dinaminė regresinė analizė su laiko eilučių duomenimis. Atlikto empirinio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad politiniai skandalai veikia pasitikėjimo valstybės institucijomis kaitą. Visų analizuotų institucijų atvejais nustatytas neigiamas trumpalaikis politinių skandalų poveikis pasitikėjimo jomis pokyčiams, patvirtinantis nefunkcionalaus požiūrio į politinius skandalus prielaidas. Gauti rezultatai taip pat leidžia teigti, jog nuo politinių skandalų eskalavimo žiniasklaidoje intensyvumo ir politinio skandalo tipo gali priklausyti politinių skandalų neigiamo poveikio pasitikėjimui institucijomis mastas.

Skirius, Juozas. Lietuvos vyriausybės tremtyje organizavimas 1941–1943 m. JAV: lietuvių tautinės tarybos įkūrimas / Juozas Skirius. – Santr. angl. – Bibliogr. išnašose // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 170–207.

Stripsnyje, remiantis archyviniais dokumentais ir to meto JAV lietuvių spauda, aptariamas istorinėje literatūroje dar dėmesio nesulaukęs bandymas sukurti Lietuvos vyriausybę tremtyje – Jungtinėse Amerikos Valstijose iš pasitraukusių 1939–1941 metais Lietuvos piliečių. Aptariamas jų telkimas į Lietuvos piliečių sąjungą ir kilusios problemos bei JAV lietuvių organizacijų (ypač Amerikos lietuvių tarybos), Lietuvos atstovų JAV ir prezidento A. Smetonos pozicijos tuo klausimu. Atskleidžiamos Lietuvių tautos tarybos sukūrimo peripetijos, veiklos užuomazgos ir sūnykimas.

Svarauskas, Artūras. Steigiamojo Seimo sukakčių minėjimų politinė potekstė 1927–1940 metais / Artūras Svarauskas. – (Istorija) // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 143–169.

Stripsnyje apžvelgiamos politinės aplinkybės, kuriomis vyko Steigiamojo Seimo sukakčių minėjimai po 1926 m. valstybės perversmo. Analizuojamos priemonės, politinio režimo taikytos „tautos šventės“ sąsajoms su parlamentarizmo tradicijos pradžia valstybėje menkinti. Apie Gegužės 15-osios minėjimus rašoma kaip apie politinio proceso išraišką – politinio pliuralizmo ir vienpartinio režimo šalininkų idėjinę kovą. Tiriama, kokių sunkumų kildavo mėginant organizuoti šventinius renginius ir kaip laikui bėgant šią datą interpretavo kai kurios partijos, krikščionys demokratai, tautininkai, nepolitinės organizacijos. Atkreipiamas dėmesys į tautininkų propaguotos 1926 m. valstybės perversmo – Gruodžio 17-osios kasmetinius minėjimus, kuriais norėta visuomenei įtvirtinti nuostatą, kad ši data simbolinė „antrojo lietuvių tautos atgimimo“ pradžia. Aprašomi paskutiniai nepriklausomoje Lietuvoje valstybės švenčių minėjimai 1940 m. ir jų simbolinė prasmė.

Veilientienė, Audronė. Steigiamojo Seimo šimtmetis su „Liaudies seimo“ šešėliu / Audronė Veilientienė. – Iliustr.. – (Ižanga) // Parlamento studijos. – 2020, Nr. 29, p. 5–27.

Kaip 2020 metais bei įvairiais istorijos laikotarpiais (1920 m., sovietiniu laikotarpiu, nuo 1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę) buvo minima istorinė data – Steigiamojo Seimo 100-mečio jubiliejus (parodos, renginiai,

leidiniai, mokslinės konferencijos). Aptariami Lietuvos parlamentarizmo istorijos tyrimai (1997 m. parengta pirmoji Seimo ryšių su visuomene strategija, kuria remiantis įtvirtintas Seimo atvirumas visuomenei, įvardytas parlamentarizmo istorijos tyrimų trūkumas ir suformuluotas uždavinys kaupti Seimo istorijos šaltinius ir sutelkti istorijos mokslininkų grupę parlamentarizmo tyrimams vykdyti; 2002 m. parengta strategija; 2014 m. surengta LDK parlamentarizmui skirta apskritojo stalo diskusija „Parlamento formavimasis ir įtaka Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politikoje“, kt.). Aptariant valstybingumo ribas ištrinančios koncepcijos atsiradimą minimi leidiniai: 2003 m. „Lietuvos parlamentarų biografinis žodynas“ (keturi tomai), 2006 m. „Didžiojo Lietuvos parlamentarų žodyno“ 2-as tomas – „Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas“, 2009 m. studija „Lietuvos Seimo istorija: XX–XXI a. pradžia“. Autorė apgailestauja, kad šiuo metu Lietuvos muziejuose nėra nuolatinių ekspozicijų, skirtų Lietuvos valstybingumo, parlamentarizmo ir diplomatijos istorijai. Šią spragą bando užpildyti 2016 m. prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos įkurtas Valstybės pažinimo centras. 2020 m. Vyriausybės patvirtintą Steigiamojo Seimo šimtmečiui skirto minėjimo planą, numačius įvairių kultūrinių ir edukacinių renginių, parodų, konferencijų, sutrukdė COVID-19 pandemija (minimi tuometinis Seimo kanceliarijos Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas A. Vaišnys, Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo pirmininkas V. Landsbergis, prezidentai V. Adamkus, A. M. Brazauskas, istorikas A. Anušauskas, tuometiniai Seimo valdybos nariai V. P. Andriukaitis ir Č. Juršėnas, tuometinis Konstitucinio Teismo teisėjas prof. dr. V. Sinkevičius).

Sudarė Virgilija Beganskaitė